

DIJALOZI S BAŠTINOM

2 0 1 3

prepoznavanje vrijednosti

Dijalozi s baštinom

Grafičko oblikovanje: Ivan Braut

Knjiga sažetaka dostupna je na web adresi:
<http://issuu.com/puffri>

10 godina
Odsjeka za povijest umjetnosti
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci

ICOMOS
Hrvatski nacionalni odbor

PROGRAMSKI ODBOR

doc. dr. sc. Marijan Bradanović
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

prof. dr. sc. Zlatko Jurić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

izv. prof. dr. sc. Matej Klemenčič
Filozofski fakultet Sveučilišta u Ljubljani

prof. dr. sc. Nina Kudiš
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

doc. dr. sc. Ivan Matejčić
Akademija primijenjenih umjetnosti Sveučilišta u Rijeci

doc. dr. sc. Marko Špikić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

izv. prof. dr. sc. Predrag Šustar
dekan Filozofskog fakulteta u Rijeci

ORGANIZACIJSKI ODBOR

doc. dr. sc. Marijan Bradanović
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Ivan Braut
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Irma Huić
Hrvatski odbor ICOMOS-a

Mateja Jerman
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Znanstveni skup *Dijalozi s baštinom 2013* novčano je pomogao Grad Rijeka

DIJALOZI S BAŠTINOM

2 0 1 3

prepoznavanje vrijednosti

srijeda, 17. travnja 2013.

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Kampus na Trsatu | Sveučilišna avenija 4
dvorana 006

program

9:00 OTVARANJE SKUPA - POZDRAVNI GOVORI

Predrag Šustar, dekan Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci

Ivan Šarar, pročelnik Odjela za kulturu Grada Rijeke

Sanja Šaban, pomoćnica ministrice kulture Republike Hrvatske

9:20 NOVI KRAJOLICI, NOVI IZAZOVI

DIJALOZI S BAŠTINOM U SUVREMENOJ HRVATSKOJ

Marko Špikić

9 : 40 **CLAUSTRA ALPIA IULIARUM**

KASNOANTIČKI OBRAMBENI SUSTAV

Josip Višnjić

10:00 INDUSTRIJSKA BAŠTINA

KULTURNI KAPITAL I RAZVOJNI POTENCIJAL

Goran Arčabić

10:20 Rasprava

Rasprava

10:35 Pauza

Pauza

10:50 "ZABORAVLJENO I ZABRANJENO"

Josip Kovač Levantin, Mihovil Pirnat, Matija Pucak

Croatia Infiltration

11:10 KORIŠTENJEM DO VALORIZACIJE

PREPOZNAVANJE NEFORMALNIH AKTERA U OČUVANJU VOJNE

BAŠTINE U PULI

Emil Jurcan

11:30 MEĐUNARODNA RADIONICA ARHITEKTURE

FORTIFIKACIJA NA BRIJUNIMA

Zofia Mavar, Dražen Arbutina

11:50 Rasprava

Rasprava

12:05 IZLOŽBA RADOVA S MEĐUNARODNE RADIONICE

ARHITEKTURE FORTIFIKACIJA NA BRIJUNIMA

12:30 Pauza za ručak

Pauza za ručak

REVITALIZACIJA AGRARNOG PARKA GARAGNIN-FANFOGNA U TROGIRU	14 : 00
ISTRAŽIVANJE, PREPOZNAVANJE, KONTEKST, PARTICIPATIVNI PROCES, PROJEKT OBNOVE Ana Šverko	
SLUČAJ PARKA DVORCA ELTZ U VUKOVARU	14 : 20
Zlatko Uzelac	
Rasprava	14 : 40
PREDSTAVLJANJE NOVOG BROJA ČASOPISA "PORTAL"	14 : 50
Višnja Bralić	
Pauza	15 : 10
ŠTO TO LIPA PAMTI?	15 : 20
Željko Bistrović	
ETNOGRAFSKO NASLIJEĐE	15 : 40
ŽRTVA KRIVOG SHVAĆANJA Grga Frangeš	
PREPOZNAVANJE I VREDNOVANJE KRAJOLIKA KAO KULTURNOG NASLIJEĐA	16 : 10
Biserka Dumbović Bilušić	
Rasprava	16 : 30
Pauza	16 : 45
INTEGRACIJA ARHEOLOŠKIH NALAZIŠTA U ARHEOLOŠKI PARK	17 : 00
PRIMJER DONJOKAŠTELANSKOG POLJA Miro Katić	
O PROBLEMU ZAŠTITE VIZURA NASELJA SJEVERNOG JADRANA	17 : 20
Marijan Bradanović	
Završna rasprava	17 : 40

NOVI KRAJOLICI, NOVI IZAZOVI DIJALOZI S BAŠTINOM U SUVREMENOJ HRVATSKOJ

Marko Špikić | Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

U uvodnom izlaganju raspraviti će se o problemu prepoznavanja vrijednosti u suvremenoj Hrvatskoj. Princip prepoznavanja (ili priznavanja, Brandijev *riconoscimento*) temelj je konzervatorskoj teoriji u Europi od Riegllove uspostave sustava vrijednosti i početka govora o modernim promatračkim subjektima koji taj sustav konstituiraju i obogaćuju. Rieglovo se proročanstvo o 20. stoljeću kao dobu starosne vrijednosti koju percipiraju i širi društveni slojevi nakon 1989. počelo pretvarati u nova prepoznavanja, od čežnje prema povijesti (Pehnt) i komunikacije s neugodnim podsjetnicima (Huse) do uspostave još jednog novog historizma (A. Assmann) i sučeljavanja s

baštinskom inflacijom (Choay). Prateći suvremene trendove demokratiziranja percepcije i širenja opsega vrijednosti na čitave teritorije koji su nerijetko ugroženi novim ulaganjima i razvojem, u izlaganju će se govoriti o rađanju i mogućim ulogama novih senzibiliteta u novim prilikama naše zemlje.

CLAUSTRA ALPIA IULIARUM

KASNOANTIČKI OBRAMBENI SUSTAV

Josip Višnjić | Hrvatski restauratorski zavod

Termin *Claustra Alpia Iuliarum* (*Iulia claustra*, *claustra Italiae*...) koji se pojavljuje u nekoliko povijesnih izvora odnosi se na kasnoantički obrambeni sustav izgrađen s ciljem obrane samog središta Rimskog Carstva, antičke Italije. Bio je to sustav utvrda i obrambenih zidova s kulama građenim na pravcima glavnih prometnica koje su iz provincija Norika, Panonije i Dalmacije vodile u Italiju. Ostaci obrambenih struktura *claustra* najvećim se dijelom protežu područjima današnje Hrvatske i Slovenije, a manji se segmenti bedema pojavljuju na području današnje Italije i Austrije. U Hrvatskoj je glavnina obrambenih struktura bila vezana uz lučki grad Tarsaticu (Rijeka) u kojoj se nalazilo i vojno zapovjedništvo (principij) južnog sektora ovog obrambenog sustava. Obrambeni se zidovi podijeljeni u segmente protežu kilometrima prema sjeveru, a

uz grad su bile izgrađene i nadzorne utvrde. Južni sektor sustava izgrađen je s ciljem zatvaranja važne prometnice koja je iz Dalmacije, preko Tarsatike i Tergesta vodila prema Akvileji. Na području Hrvatske pronalazimo još jedan manji segment obrambenih zidova kod naselja Prezid, izgrađen s ciljem zatvaranja prirodnog

prolaza koji je iz smjera istoka vodio prema drugoj važnoj komunikaciji, cesti Emona - Akvileja.

Ostaci obrambenih struktura sačuvani su uglavnom u vidu razasutih nakupina kamena koje se pružaju krajolikom prateći pritom konfiguraciju terena i prilagođavajući mu se. Iz tog su razloga ostaci sustava danas teško prepoznatljivi, a njihovo otkrivanje i dokumentiranje iziskuje intenzivne terenske preglede po teško pristupačnim područjima. Tijekom posljednjih stotinjak godina obavljen je cijeli niz istraživanja koja su dovela do današnjeg stupnja poznavanja ovog iznimnog sustava obrane, međutim njegova kompleksnost i stupanj očuvanosti pojedinih segmenata uzrokuje konstantno širenje spoznaja i nadograđivanje korpusa ove spomeničke cjeline.

Iako Claustra Alpia Iuliarum predstavlja jedan od najznačajnijih spomenika kasnoantičkog razdoblja na tlu Hrvatske te unatoč očitoj ugroženosti spomenika uvjetovanoj ljudskim djelovanjem i prirodnim procesima, ona do danas u pravnom smislu nije zaštićena kao kulturno dobro. Neosporna vrijednost spomenika i potreba za njegovim očuvanjem i daljnjim istraživanjem svakako iziskuju određeni stupanj pravne zaštite. U predavanju će se stoga uz interpretaciju načina funkcioniranja te opisa stanja pojedinih dijelova sustava otvoriti i teme vezane uz potrebu, mogućnosti, probleme i načine provedbe zaštite sustava claustra.

INDUSTRIJSKA BAŠTINA

KULTURNI KAPITAL I RAZVOJNI POTENCIJAL

Goran Arčabić | Muzej grada Zagreba

Percepcija vrijednosti industrijskih krajolika, objekata, proizvoda i opreme kao segmenta kulturne baštine novija je pojava. Međutim, u zapadnoeuropskoj praksi zaštite spomenika (ponajprije u Velikoj Britaniji) prisutna je gotovo pola stoljeća, a prvi industrijski objekti upisani su na popis svjetske baštine UNESCO-a prije dvadeset i pet godina. Sadržajna prenamjena industrijskih objekata postala je okosnicom razvoja niza gradova i regija unatrag tri desetljeća. Potencijali napuštenih tvorničkih kompleksa i prateće infrastrukture koriste se kao baza urbane, ekonomske, demografske i ekološke regeneracije nekoć proizvodnih sredina. U skladu s potrebama postindustrijskog

društva, prostori tradicionalne industrijske proizvodnje postaju oslonac razvoju tercijarnih djelatnosti ili se transformiraju u inkubatore razvoja novih tehnologija. Funkcionalnost industrijskih objekata pritom otvara brojne mogućnosti njihove prenamjene.

Izlaganje prezentira tri europska primjera prenamjene industrijskih krajolika i kompleksa s različitim pristupom upravljanja naslijeđem. Sveobuhvatnim projektom konverzije industrijskog krajolika IBA Emscher Park, na početku 21. stoljeća stvoreni su preduvjeti održivog razvoja dotad kontaminiranog, ekonomski iscrpljenog i depopulacijom zahvaćenog područja njemačke oblasti Ruhr. Mogućnost usklađivanja javnih i korporativnih interesa prezentirana je projektom Elektropolis Berlin. Inventivan pristup upravljanju graditeljskim naslijeđem u vlasništvu berlinskog poduzeća za proizvodnju i distribuciju električne energije osigurao je 'novi život' tehnološki zastarjelim objektima te je pomogao izgradnji pozitivnog imidža tvrtke. Finski grad Tampere primjer je transformacije jednog od skandinavskih industrijskih središta u 'Grad muzeja'.

“ZABORAVLJENO I ZABRANJENO”

Josip Kovač Levantin, Mihovil Pirnat, Matija Pucak | Croatia Infiltration

“Infiltration” je istraživanje i fotodokumentiranje napuštenih, često neodržavanih i teško dostupnih građevina, ponekad na lokacijama s javnosti zabranjenim pristupom. Kuće, tuneli, bolnice i tvornice primjeri su propadajućih objekata koji su nerijetko imali veliko značenje u trenutku gradnje i korištenja, ali promjene u društvu i ljudskim potrebama dovele su do zaborava njihovog značaja. U njima vrijeme leži zamrznuto u trenutku kada ih je čovjek napustio te predstavlja priliku posjetiteljima da upoznaju ili se prisjete prošlosti vlastitog okruženja. Dodir sa takvim mjestima širi horizonte posjetitelja i mijenja pogled na svijet, potičući nas da, njegujući osjećaj znatiželje, proživimo pustolovine na neočekivanom mjestu – našem svakodnevnom okruženju.

Izlaganje će držati predstavnici pokreta u Hrvatskoj – Croatia Infiltration, grupa studenata koja već godinama istražuje zaboravljene lokacije u Republici Hrvatskoj i šire. Tema izlaganja će biti organizacija i pristup samom istraživanju, etika istraživanja te najzanimljivije “lokacije” koje su posjetili članovi Croatia Infiltration grupe.

Haludovo,
Malinska, otok Krk

KORIŠTENJEM DO VALORIZACIJE PREPOZNAVANJE NEFORMALNIH AKTERA U OČUVANJU VOJNE BAŠTINE U PULI

Emil Jurcan | Pulska grupa / Zadruga Praksa

Pulska luka, razvijena krajem 19. stoljeća kao glavna vojna luka Austro-Ugarskog imperija, postala je 150 godina kasnije poligon za šarolik spektar neformalnih i marginaliziranih aktivnosti koje zapunjuju prazninu u prostoru nastalu povlačenjem vojske iz ovih područja. Vremenski vakuum, koji se prolongirao na čitavo desetljeće od kada su vojne zone demilitarizirane, otvorio je mogućnosti građanima Pule da sami krenu u istraživanje stoljetnog sedimenta vojne baštine i time započnu jedan eksperimentalan proces "samo-

valorizacije" vlastitog grada putem korištenja kulturnog dobra u svakodnevnom životu.

Tema samoorganiziranja stanovnika Pule u prostorima vojne baštine datira još od 80-ih godina, kada se prve vojne tvrđave i podzemni tuneli u gradu počinju koristiti za neformalne obrte i kulturne manifestacije, no prvi poznatiji primjer samo-valorizacije baštine pokrenut je početkom 90-ih

u tvrđavi "Casoni Vecchi" u četvrti Vidikovac gdje se godinama organizirao HC-Punk festival "Monte Paradiso". Ubrzo nakon toga je uslijedilo zauzimanje vojarne "Karlo Rojc" gdje se danas nalazi preko sto civilnih organizacija, a desetak godina kasnije i povremeno korištenje vojne zone "Katarina" i "Monumenti" te tvrđave "Punta Christo" za potrebe glazbenih festivala, ribarske luke, stočarstva i rekreacije. Trenutni izazov, za koji se zalaže građanska inicijativa za Muzil "Volim Pulu", je otvaranje Muzila - posljednje vojne zone u gradu te stavljanje ovog prostora na raspolaganje građanima.

Proces "samo-valorizacije" pulskih vojnih prostora se, osim kreativnog zamišljanja korištenja baštine, razvio u osnovni model borbe građana za prisvajanje gradskog prostora te sprječavanja njegove privatizacije, što je konstantni plan vladajućih institucija u posljednjih deset godina.

MEĐUNARODNA RADIONICA ARHITEKTURE FORTIFIKACIJA NA BRIJUNIMA

Zofia Mavar | Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine

(I)

Dražen Arbutina | Tehničko veleučilište u Zagrebu

(II)

OD EVIDENCIJE K ZAŠTITI (I)

Objekti fortifikacija odraz su civilizacijskih, političkih i ekonomskih uvjeta, te trajni dokument vojnih doktrina svojega vremena. Oblikovali su ih vojni inženjeri i tehničari, vješto prilagođavajući gradnju potrebama i logici ratnih operacija i terenskim uvjetima, primjenom najboljih tehničkih i tehnoloških rješenja. Uz primarnu obrambenu funkciju gradnja fortifikacija imala je i pozitivne učinke na razvoj područja i poboljšanje životnih uvjeta stanovništva pa je tim veće njihovo kulturno-povijesno značenje.

U impresivnom opusu fortifikacijske arhitekture kod nas, važno mjesto zauzima Pula, grad čiji je glavni čimbenik razvoja od polovice 19. stoljeća bila upravo militarna

funkcija. No te austro-ugarske fortifikacije, čija vrijednost i značenje prelaze nacionalne granice, zbog smještaja u zonama posebne namjene desetljećima bile nedostupne stručnoj javnosti i stoga su i danas relativno slabo obrađene.

Velike političke i gospodarske promjene iza 1990. te pokretanje brojnih planova razvoja i investicija, napose u priobalnom području Jadrana, bili su potencijalna opasnost za očuvanje naslijeđenih vrijednosti. No, postupna demilitarizacija većine objekata u području nekadašnje tvrđave Pula izravno ih je ugrozila jer se nitko više nije brinuo za njihov fizički integritet. Stoga su stručnjaci Ministarstva kulture - Uprave za zaštitu kulturne baštine intenzivirali aktivnosti na evidenciji i istraživanju arhitekture fortifikacija započete osamdesetih godina prošloga stoljeća, kao i na pronalaženju djelotvornih metoda njezine zaštite i uređenja.

Godine 1998. iniciran je projekt „Stručna i znanstvena istraživanja te izrada koncepcije primjerene uporabe austrougarskih fortifikacija“, a 2001., u sklopu planova i programa novih investicija na Brijunima, pokrenuta je međunarodna radionica arhitekture fortifikacija za konzervatore i studente

različitih fakulteta no komplementarnih usmjerenja. Radionica je pritom zamišljena kao začetak edukacijsko-znanstvenih djelatnosti vezanih za osnovne zadaće NP Brijuni, s vrlo složenim programom aktivnosti u koje su uključeni renomirani, mahom vanjski eksperti za vojnu arhitekturu, što je bitno utjecalo na kvalitetu i rezultate rada.

Rezultati izneseni u ovome radu, postignuti u aktivnostima radionice tijekom jedanaest godina, u cijelosti potvrđuju opravdanost prvotno zamišljenog programa i načina njegove provedbe.

„RADIONICA/WORKSHOP” KAO MODEL TERENSKE I PRAKTIČNE NASTAVE (II)

Proces obrazovanja i pripreme kadrova tehničkog usmjerenja, napose specifičnih profila, za rad na kulturnoj baštini kod nas nije zadovoljavajući, što zadnjih godina postaje sve značajniji problem.

Na primjeru programa obrazovanja Graditeljskog odjela Tehničkog veleučilišta u Zagrebu nastoji se ukazati na nužnost senzibiliziranja i stručnog osposobljavanja mladih naraštaja stručnjaka, osobito građevinske struke za aktivnosti na zaštiti graditeljske baštine. Pritom se ističe važnost stjecanja praktičnoga znanja već tijekom studija na što ukazuju iskustva sudjelovanja studenata spomenutoga fakulteta u aktivnostima međunarodne radionice arhitekture fortifikacija na Brijunima. Ta je radionica dobar primjer i za sada jedini, praktične pripreme za radove na povijesnom graditeljstvu. Osobito se ističu prednosti i koristi stručne komunikacije u interdisciplinarnom radu i promišljanju konkretnih modela prenošenja znanja te njihova praktična provjera tijekom realizacije radnih zadataka. Poseban naglasak tijekom održavanja radionice je na dokumentiranju baštine, analizi, te prijedlozima zaštitnih radova na građevinama i njihovim konstruktivnim dijelovima.

REVITALIZACIJA AGRARNOG PARKA GARAGNIN-FANFOGNA U TROGIRU

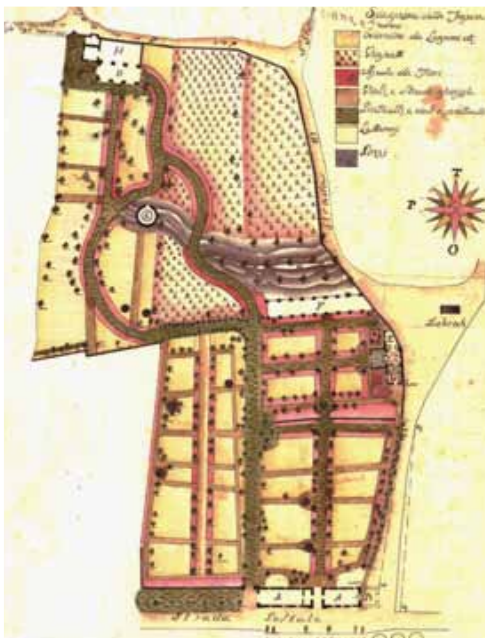
ISTRAŽIVANJE, PREPOZNAVANJE, KONTEKST, PARTICIPATIVNI PROCES, PROJEKT OBNOVE

Ana Šverko | Institut za povijest umjetnosti - Centar Cvito Fisković u Splitu

U predavanju se predstavlja tekući proces obnove klasicističkog vrta obitelji Garagnin (kasnije parka Garagnin-Fanfogna) u Trogiru, formiranom oko 1800. godine. Taj vrt je nastao kao sinteza agrarnog posjeda i eksperimentalnog imanja - s parkovnom ugođajem, doslovno nasadima leguma i drugog povrća okruženih drvećem, cvijećem i elegantnim stazama, lijepom arhitekturom i antičkim spomenicima. Njegov je idejni tvorac Ivan Luka Garagnin mlađi, prosvjetitelj i fiziokrat europskih razmjera, koji je prosperitet Dalmacije vidio u razvoju zaostale poljoprivrede. Kako bi biljne vrste i načine njihova modernog uzgoja rasprostranio Dalmacijom, obiteljsko imanje na trogirskom predjelu Travarica kreirao je kao ogledni vrt usklađen sa suvremenim europskim modelima, ali i polje na kojem se prožimaju njegovi različiti interesi. Tek su novija istraživanja ukazala na kompleksnost i stvarni potencijal ovog prostora.

Vrt je zaštićen ravno 50 godina, od 1962., kao

Plan vrta
Garagninovih u
Trogiru s početka
19. stoljeća.
Nacrt izradio: Ivan
Miotto,
Muzej grada
Trogira

Prizor iz vrta
s početka 20.
stoljeća,
Muzej grada
Trogira

spomenik parkovne arhitekture. Status zaštite očuvao ga je od uništenja, pa ipak u čitavom razdoblju njegove zaštite na ovom se spomeniku nisu odvijali nikakvi ozbiljniji zaštitni radovi.

Kao preduvjet istinske obnove ističe se iscrpna analiza, prepoznavanje izvornih tipoloških oznaka i valorizacija novostečenih vrijednosti spomeničke cjeline. Opisuje se primjenjen model sagledavanja parka u prostornom i socijalnom kontekstu i uključenje lokalne zajednice u sve faze njegove obnove. Ukratko se donosi pregled projekta obnove, s naglaskom na najzanimljivije konzervatorsko-restauratorske i botaničke zahvate te elemente modela upravljanja.

SLUČAJ PARKA DVORCA ELTZ U VUKOVARU

Zlatko Uzelac | Ministarstvo kulture

U našoj baštini parkovne arhitekture preostao je jedinstveni dokument: izvorni projekt za barokni park dvorca Eltz u Vukovaru, koji je sredinom 18. stoljeća bio uređen pred njegovim dvorišnim pročeljem otvorenom prema Dunavu. Rješenje parka, u svojim osnovnim karakteristikama kao i nizu specifičnih detalja, posve u duhu svog vremena, oslanja se na veliki uzor u parku dvorca Belvedere princa Eugena Savojskog. S početka 19. stoljeća potječe jedan razmjerno precizni arhitektonski snimak tadašnjeg postojećeg stanja

cijelog kompleksa dvorca, koji uključuje i snimak izvedenog geometrijskog rasporeda staza, pa i nekih drugih detalja u parku. On svjedoči da je park u svojoj izvedbi u odnosu na izvorni projekt bio ponešto izmijenjen, ali i da je zadržana osnovna ideja, osobito središnjeg križnog geometrijskog motiva položenog u naglasku osi simetrije pročelja baroknog dvorca. Korigirane su samo proporcije, pojedini odnosi geometrije čestica, širina staza i sl. Na snimku jedino nedostaje najvažniji detalj izvornog projekta s bogatom ornamentacijom groteski živica šimšira u četiri središnja polja parka, no da su groteske u 18. stoljeću bile izvedene svjedoči napose jedan crtež Vukovara iz toga vremena u pogledu na grad s Dunava na kojemu je i ornamentacija parka nedvojbeno prikazana pred pročeljem dvorca.

U okviru projekta obnove kompleksa, vrijednost baroknog parka nije prepoznata. Iznesena je tvrdnja da projekt zapravo možda ipak nije nikada ni realiziran, a da se također uostalom zapravo i ne radi o baroknom dvorcu, nego o dvorcu s kraja 19. i početka 20. stoljeća, te da je primjerenije da onda i park bude izveden kao park 19. stoljeća. No potom je prihvaćen projekt koji s parkovnim rješenjem preuređenja parka u 19. stoljeću ima zajedničku samo približno sličnu središnju travnatu ovalnu površinu, dok je sve ostalo zapravo posve novo rješenje s popločenjem velike površine betonskom galanterijom i dodatcima suvremeno rješenog cvjetnog aranžmana, a osobito s (naknadno u projekt dodanim) novim kolčastim stupovima električnog osvjetljenja gusto raspoređenim oko ovalne površine.

ŠTO TO LIPA PAMTI?

Željko Bistrović | Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Rijeci

U mjestu Lipa 30.04.1944. dogodio se zločin u kojemu je ubijeno skoro cjelokupno stanovništvo koje se toga dana zateklo u naselju. Ovo je jedan od najstrašnijih zločina počinjenih u Drugom svjetskom ratu na današnjem području Primorsko-goranske županije. Godine 1967. stara škola u Lipi obnovljena je te je u njoj postavljena trajna izložba koja je trebala obilježiti ovo stradanje. Nakon osamostaljenja Hrvatske ukida se Muzej Narodne revolucije koji je skrbio o Spomen domu Lipa te su objekt i izložba prepušteni propadanju.

Ovo izlaganje bavi se današnjim odnosom prema spomenicima NOB-a i aktualnom obnovom Spomen doma Lipa koju je potaknula Općina Matulji 2010. godine. Iako je Lipa kao mjesto stradanja i danas, prema kriterijima povjerenstva koje je delegiralo Ministarstvo kulture za reviziju memorijalnih kulturnih dobara iz Drugog svjetskog rata, prepoznato kao nacionalni spomenik, ostaje problem na koji način sačuvati sjećanje na ovaj događaj. Izlaganjem će se pokušati dokazati spomenički značaj samog postava i muzealizacije preostalih ruševina sela Lipa te ga prezentirati kao konceptualno

pročišćeno arhitektonsko i likovno djelo visokih estetskih vrijednosti koje je i u današnjoj političkoj situaciji korektno i prihvatljivo.

ETNOGRAFSKO NASLIJEĐE

ŽRTVA KRIVOG SHVAĆANJA

Grga Frangeš | Udruga 4 GRADA DRAGODID / Mjesto pod suncem d.o.o. – agencija za savjetovanje

Rapski krajolik
foto: D. Krizmanić

Tradicijska arhitektura, rurizam i gospodarski krajobrazi predstavljaju u prostoru najekstenzivnije prisutnu baštinu i najizravnije materijalno svjedočanstvo nekadašnjih obrazaca življenja. Pa ipak ova nam vrsta baštine danas možda i najbrže klizi iz ruku.

Problemi koji dovode do propadanja ili devastacije etnografskog graditeljskog fonda dvojaki su i tipični u širem mediteranskom kontekstu. S jedne strane, na kontinentu ili u slabije povezanim lokalitetima na obali i otocima, imamo brojne spomenike koji su očuvali svoje oblikovne karakteristike, ali su uslijed gubitka izvorne svrhe uzrokovanog depopulacijom i ekonomskom marginalizacijom ruralnih prostora, prepušteni propadanju. S druge strane, u obalnim i otočkim sredinama koje su bile izložene naglom ekonomskom i građevinskom bujanju vezanom uz turizam, imamo situaciju opće devastacije neprimjerenim adaptacijama i stihijskom novijom gradnjom

bez ekoloških, estetskih i kulturoloških kriterija.

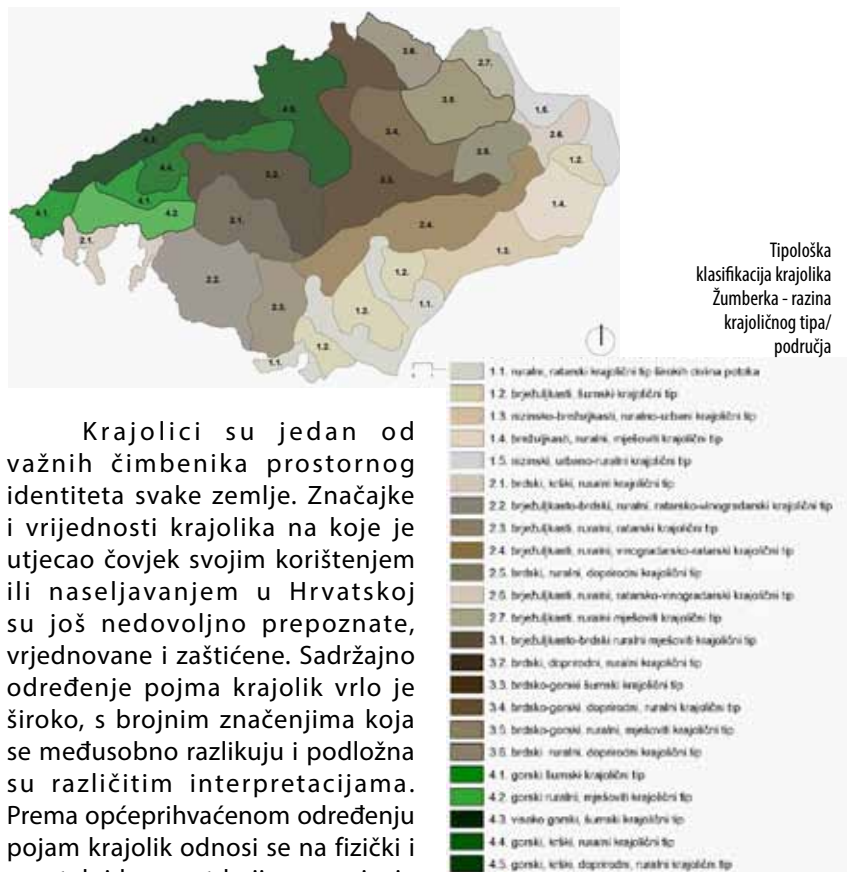
Ova konstanta propadanja u obje opisane društveno-ekonomske krajnosti, i usprkos svim formalnim instrumentima koji bi tu baštinu trebali zaštititi, ne ostavlja dvojbe za konstataciju da je etnografsko nasljeđe žrtva neprepoznavanja šireg društva, ali i krivog shvaćanja njezine osnovne prirode od strane konzervatorske struke zadužene da ju očuva.

Ovo izlaganje, osim što predstavlja pokušaj anamneze ovog problema, predstaviti će i primjere uspješnijih praksi i politika zaštite graditeljske i krajobrazne etnografske baštine, te probati dati odgovor na pitanje kamo dalje?

PREPOZNAVANJE I VREDNOVANJE KRAJOLIKA KAO KULTURNOG NASLIJEĐA

Biserka Dumbović Bilušić | Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Zagrebu

Krajolici su jedan od važnih čimbenika prostornog identiteta svake zemlje. Značajke i vrijednosti krajolika na koje je utjecao čovjek svojim korištenjem ili naseljavanjem u Hrvatskoj su još nedovoljno prepoznate, vrjednovane i zaštićene. Sadržajno određenje pojma krajolik vrlo je široko, s brojnim značenjima koja se međusobno razlikuju i podložna su različitim interpretacijama. Prema općeprihvaćenom određenju pojam krajolik odnosi se na fizički i mentalni koncept kojim se opisuje prostor oblikovan međudjelovanjem prirodnih i antropogenih sastavnica. Na temelju Konvencije o Svjetskoj baštini, UNESCO-a

krajolik je od 1992. godine prepoznat kao entitet naslijeđa, vrsta kulturnog dobra. Istovremeno je shvaćen i kao umbrela za pojedinačna dobra koja se u njemu nalaze. Krajolik postaje kulturnim dobrom procesom njegova prepoznavanja i vrednovanja. Metode prepoznavanja uključuju dokumentiranje i provođenje tipološke klasifikacije, karakterizacije krajolika suvremenim alatima GIS-a. Osim objektivnih metoda vrednovanja važna je i participacija stanovnika i lokalne javnosti. Inovativni pristup Europske konvencije o krajoliku (European Landscape Convention, 2000.) razlikuje se od UNESCO-va stajališta, te od istraživanja i bavljenja krajolikom samo uskih krugova stručnjaka. Jedna od pretpostavki Konvencije jest aktivnije uključivanje društvene zajednice i stanovnika, kojima se omogućava odlučivanje o vrijednostima i značaju krajolika, a time i utjecaj na odluke o zaštiti i upravljanju. Krajolik uključuje i povezuje: prirodne i kulturne grupe sastavnica, zajedno s pripadajućim nematerijalnim obilježjima. Takav pristup, koji preispituje i postavlja na istu razinu razumijevanje i zaštitu kulturnih i prirodnih sastavnica krajolika, materijalnih i nematerijalnih obilježja otvara nove mogućnosti za suradnju različitih znanstvenih i stručnih područja.

Žumberak

INTEGRACIJA ARHEOLOŠKIH NALAZIŠTA U ARHEOLOŠKI PARK PRIMJER DONJOKAŠTELANSKOG POLJA

Miro Katić | Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Trogiru

Na prostoru Donjokaštelanskog polja nalaze se tri važna arheološka lokaliteta povezana starom antičkom cestom koja se zove „Javorski put“. Na samoj obali u Resniku nalazio se Siculi, kasno-republikanski rimski grad koji je imao luku. Spomenutim Javorskim putem dolazi se do gradine Veli Bijač gdje se nalazilo najstarije prethistorijsko naselje na području Kaštelanskog zaljeva. Gradina na Velom Bijaču vrhunac razvoja doživljava u starije željezno doba. Rimska cesta prolazi s južne strane gradine i nastavlja prema ranokršćanskoj i srednjovjekovnoj crkvi sv. Marte u Bijaćima. Tu je bila rezidencija hrvatskih narodnih vladara. Crkvu sv. Marte najvjerojatnije su sagradili knez Mislav ili Trpimir u prvoj polovici 9. st.

Svi se lokaliteti nalaze u relativno sačuvanom pejzažu Kaštelanskog polja. Osim što su prostorno povezani, sva tri nalazišta na najbolji način prezentiraju prethistorijsko, antičko i srednjovjekovno razdoblje Srednje Dalmacije. Neraskidivo su povezani s prirodnim okolišem, pogotovo crkva sv. Marte koja je okružena maslinicima i vinogradima. Bespravna izgradnja i „gospodarski objekti“ sve više devastiraju Donjokaštelansko polje pa i neposredni okoliš navedenih nalazišta. Promatrani kao cjelina, predstavljaju kvalitetan kulturno – turistički resurs, koji će, ukoliko se nalazišta budu štitila pojedinačno, vrlo brzo izgubiti prirodni ambijent jer se poljoprivredno zemljište brzo pretvara u građevinsko. Stoga bi ovakva i slična nalazišta trebalo integrirati u Arheološki park. Na taj način ne štitimo samo nalazišta nego i „kontekst“, u ovom slučaju to je sačuvana rimska parcelacija zemljišta. Arheološkom parku treba odrediti

primjeren režim zaštite koji ne isključuje uređenje pješačkih i biciklističkih staza, manjih ugostiteljskih objekata u ruralnom ambijentu Kaštelanskog polja prilagođenih tradicijskoj arhitekturi Kaštela, treba odrediti i način gospodarenja parkom (koncesije, arheološka istraživanja u koja se mogu uključiti turisti), hortikulturno uređenje, etc. Arheološki park u prvom redu treba biti jasnije provučen kroz prostorno plansku dokumentaciju, također ga treba staviti kao posebnu kategoriju u Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

O PROBLEMU ZAŠTITE VIZURA NASELJA SJEVERNOG JADRANA

Marijan Bradanović | Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Već u prvim godinama nakon Drugog svjetskog rata hrvatska je konzervatorska služba (Lj. Karaman, B. Fučić, F. Hauptmann, A. Perc, I. Perčić) prepoznala vrijednost sačuvanih vizura na urbana naselja u unutrašnjosti Istre. U rješenjima o njihovim registracijama iz ranih šezdesetih godina 20. stoljeća, kojima je, temeljem Zakona o zaštiti spomenika kulture (NN NRH 18/1960) pravno-formalno prepoznato njihovo svojstvo spomenika kulture, sustavno je isticano da se zbog zaštite „silhuete“ štiti i „neposredna okolica“ ovih urbanističkih cjelina. Takva je predostrožnost u to vrijeme obilježeno depopulacijom unutrašnjosti Istre, zacijelo izgledala nepotrebno, osobito u Bujama, Grožnjanu, Oprtlju i Završju, gotovo posve opustjelim gradićima nekadanje „Zone B“. U čvrstom zauzimanju naprednoga stava riječkim je konzervatorima osobito pomogao M. Prelog.

Idućih su desetljeća ovako koncipirani pravni akti konzervatorske zaštite, uz sustavno građenje svijesti o važnosti zaštite vizura, u nizu slučajeva poslužili uspješnom

Karakteristični
detalji
pravnih akata
konzervatorske
zaštite iz ranih
šezdesetih godina
20. st.

Poseban značaj ima silheta naselja specifična za istarske gradiće u unutrašnjosti smještene na brežuljku sa visokom, vertikalnom zvonikom koji dominira gradićem i cijelom okolicom.

Silheta grada nastala stepeničastim nizanjem zgrada koje završavaju vertikalnom zvonika kao dominantom također ima spomeničku vrijednost i potrebno je stoga staviti pod zaštitu odredaba Zakona i okolicu naselja.

Spomeničku vrijednost ima i silheta naselja sa visokim zvonikom koji izviruje iz stepenaste aglomeracije zgrada oko njega te je stoga zaštićena odredbama Zakona i okolica naselja.

Zbog svoje specifičnog oblika potrebno je sačuvati navedenu silhetu grada te je stoga zaštićena i neposredna okolina njega.

otklanjanju planirane, predimenzionirane nove izgradnje na padinama i u neposrednom podnožju, u međuvremenu turistički sve atraktivnijih gradića unutarnje Istre a riječka je konzervatorska služba načelo postupno proširila i na neke pojedinačne arhitektonske spomenike poput savudrijskoga svjetionika te ladanjske cjeline, kojima je ponekad bio zaštićen širi hortikulturni, pa čak i cjelokupni povijesni poljodjelski okoliš, ukoliko je bio sačuvan. Riječka konzervatorska služba slična dostignuća nije uspjela sustavnije provesti na Kvarneru, gdje su u nizu slučajeva, nekontroliranom ili nekvalitetno planiranom izgradnjom, nepovratno narušene vizure na neke od najistaknutijih povijesnih urbanističkih cjelina. Problem će se izložiti i iz perspektive važećega Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara iz 1999. godine, pratećih konzervatorskih akata koji reguliraju problematiku zaštite vizura, te dokumenata prostornog uređenja različitih razina.

Pogled na grad Rab
između dva svjetska rata
foto: M. Maroević

lijevo:
Oprtalj 1947. godine
foto: B. Fučić

desno:
Oprtalj danas
foto: D. Krizmanić

18. TRAVNJA DAN SVJETSKJE BAŠTINE

